

TARUPETTAI

KARULA RAHVUSPARGI INFOLEHT nr. 4 sügis 2000

HARULDASI LOOMA- JA LINNULIIKE KARULA RAHVUSPARGIS

Suhteliselt väikese asustuse ja metsade rohkuse tõttu on meie rahvuspark paljude harvaesinevate loomaliikide kodu. Siin võib kohata kotkaid (kalakotkas, väike-konnakotkas), musta-toonekurge, ilveseid, hunte ja paljusid teisi "Kaitstavate loodusobjektide seaduse" alusel kaitse alla võetud liike. Järgnevalt tutvustaksin meil enim kaitset vajavaid loomaliike ja peatuksin ka põgusalt loomastiku kaitse ajalool. Esimesi samme selles valdkonnas tehti juba eelmise sajandi alguses. 1910. a loodi merelindude kaitseks Vilsandi majaka lähedal asuvatel saarekestel Vaika linnukaitseala. Pärast 1935. a vastu võetud looduskaitseseadust kinnitati haruldaste liikide nimekiri ja kaitsemeetmed. II maailmasõda ja Eesti okupeerimine katkestas sihipärase looduskaitsetöö. 1957. A kehtestatud looduskaitse seadusega jõustati uuesti kaitstavate loomaliikide nimekiri ja meetmed nende kaitseks. 1. Juunil 1994 vastu võetud "Kaitstavate loodusobjektide seadus" sätestas uued printsiibid liikide, sealhulgas loomaliikide kaitses. Vastavalt seadusele jagunevad loomaliigid oma harulduse, ohustatuse astme, teadusliku väärtuse või bioloogilise ja ökoloogilise iseärasuse tõttu kolme kaitsekategooriasse.

I kaitsekategooria

Kõige rangemat kaitset vajavaid loomaliike on Eestis 10, nende asurkonnad on niivõrd väikese arvulised, et sugulusristumisest tulenevate negatiivsete tagajärgede ärahoidmiseks peame kaitsma lausa igat indiviidi. Karula Rahvuspargis esineb nendest must-toonekurge ja kalakotkas. Juhukülalisena on kohatud kaljukotkast, merikotkast ja varemadel aegadel on siin elanud ka euroopa naarits.

Must-toonekurge on levinud hajusalt kogu Eestis, tema arvukust hinnatakse 100-120 paarile, Karula Rahvuspargis neist 4-5. Viimastel aastatel on hakanud arvukus langema, selle üheks põhjuseks

on pesitsuseks sobivate vanade metsade vähenemine. Pesitseb puutumatuses vanades niisketes sega või lodumetsades. Pesa ehitab mõne kõrgema haava või männi külgokstele, mõnikord ka tüve ligidale. Toitu hangib enamasti niitudelt, järvede ja ojade-kraavide äärest ja madalast veest. Toiduks tarvitab kalu, kahepaikseid, putukaid ja jms. Saabub aprilli keskpaiku, lahkub augusti lõpupoole. Pesitsusajal on must-toonekurge varjatud eluviisiga, vaid harva õnnestub neid kohata. Inimest see linnuliik oma pesapaigal ei talu. Üksainus oskamatu käimine linnu pesapaigal võib põhjustada pesa hülgamise, seda eriti pesitsuse alguses. Samamoodi mõjuvad raietööd pesitsuspiirkonnas.

Kalakotkas on Eestis väga väikese arvuline-keskmiselt 40-50 haudepaari, nendest pesitses meil tänava 4 paari. Pesitsuspaika saabub aprillis ja lahkub septembris või oktoobri algul. Pesa on tavaliselt ehitatud männilatra. Kalakotkastele on paigaldatud ka tehispesi mida nad on ka meelsasti omaks võtnud. Kurnas tavaliselt 2 harva 3 muna. Pojad lennuvõimestuvad juuli lõpus või augusti algul. Toitu otsides tiirutab veekogu kohal, kuid saaki märgates laskub astmeliselt madalamale ja sööstab siis välkkiirelt alla, kadudes mõnikord ise täielikult vee alla. Toiduks tarvitab põhiliselt kala.

Kaljukotkas on Eestis üsna haruldane. Keskmiselt pesitseb Eestis 13-15 paari. Karula Rahvuspargi aladel ei ole leitud küll kaljukotka pesi aga teda ennast on nähtud siinmail ringi tiirutamas ja toitu otsimas. Jahib jäneseid, väikesi närilisi ja linde. Saagi kallale sööstab kõrgelt kuid võib saaki tabada ka madallennult. Toitub ka hukkunud loomade korjustest.

Euroopa naarits on üks ohustatumaid liike, eriti Euroopas endas. Praeguse hääbumistempo jätkumisel sureb see liik ilmselt välja 20-25 aasta jooksul. Kui varem oli arvukuse langemise

põhjuseks üleküttimine ja sobivate elupaikade vähenemine siis tänapäeval on selleks euroopa naaritsa konkurents mingi ehk ameerika naaritsaga. Mink lihtsalt surub naaritsa sobivatest elupaikadest välja ja on talle ka toidu konkurent. Eelistatumad elupaigad on tiheda kõrkjastikuga ja võsastunud kallastega veekogud kuhu ta rajab endale pesaurud. Kahjuks viimase loomastiku inventuuri käigus ei leitud mingeid märke euroopa naaritsa olemasolust Karulas. Samas täheldati ka mingi arvukuse langust. See annab ehk ka lootust naaritsa asurkonna taastumisele siinses piirkonnas. Mingi süüks arvatakse ka veelindude eriti sinikaelpardi arvukuse langus.

See oleks I kategooria liikidest lühidalt kõik. Jätkan sama teemat järgmises infolehes. Et see vajalik on, räägib ise enda eest üks tõestisündinud lugu. Mõned aastad tagasi, järjekordse kotkaste ja mustatoonekure loenduse käigus, uuriti ka kohalike elanike käest mida nad teavad eelpool mainitud liikide esinemisest meie piirkonnas. Samal ajal kui elupõline metsavaht väitis, et ta pole 16 aasta jooksul ühtegi kotkast näinud, tiirutas nende sõnade ütleja pea kohal kolm kaljukotkast. Tegemist oli kahe vanakotka ja nende mõni aeg tagasi lennuvõimestunud pojaga.

Mati Urbanik,
järelvalvetöötaja

EHITUSKOOLITUS KARULAS

5. ja 6. oktoobril toimusid Karula Rahvuspargis õppepäevad traditsioonilisest talupoeglikust ehitustaidest. Võib öelda, et vaatamata esmakordsusele ja seetõttu ehk pisut napiks jäänud ettevalmistusele läks asi korda. Osavõtt oli üllatavalt rohkearvuline (registreerunuid oli kolmkümmend inimest ja lisaks muidu huvilised). Pärast rahvuspargi poolseid avasõnavõtte (direktriss Pille Tomson ja Henno Peegel) ja allkirjutanu lühiülevaadet karula arhitektuurist, asuti praktilise tegevuse juurde.

Praktilist tegevust alustati laastulöömiselega. Selle teema juures puudutati kõiki etappe- alates laastupluki valikust, lõikamisest, ettevalmistamisest laastu löömiseks kuni laastude ladustamise ja katusele löömiseni välja. Sinna vahepeale jäi muidugi ka laastulöömismasina demonstratsioon, mille viis väga oskuslikult ja huvitavalt läbi Jüri Drenkhan. Katuse löömise juures oli õppemeistriks Uuno Roht, kes kujundas ka varikatuse tarindi. Varikatuse ise on edaspidi osa püsiekspositsioonist ja annab huvitava võrdluse eri liiki puidust valmistatud katusealaastude käitumisest ilmastikutingimustes.

Teise läbiva teemana käsitleti ümarpalgist hoonete ehitamist. Üks osa sellest õppusest viidi läbi metsas, kus räägiti pikemalt ehituspuidu valiku kriteeriumitest ja ülestöötamise aegadest. Seal oli kursuslaste juhendajaks elupõline metsavaht Oskar Kaljuvee.

Praktilise palgiraumise aitasid meil läbi viia Ragner Lõbu, Silver Dräbtšinski ja Kalev Kleimann. Meistrite juhendamisel ja kõigi osavõtjate kaasabil valmis teise päeva õhtupoolikuks siinses piirkonnas kolme enamlevinud nurga näidised. Nendeks olid koerakaelatapp, mõõgatera ehk vana eesti nurk ja otsenurk. Kõiki neid nurki ja laastukatuse näidiseid võib vaadata rahvuspargi sauna poole viiva tee äärde ülesseatud püsiekspositsioonis.

Ettevõtmise üldkorraldaja ja igas asjas osalised olid Mart Kallas ja Arno Saaron ning rahvuspargi töötajast Mati Urbanik.

Huvi oli suur, kohal oldi isegi Virumaalt. See paneb mõtlema, et asi võiks kujuneda traditsiooniks. Kaikamäe MTÜ-l ja rahvuspargi töötajail näikse vaimu selle tarvis jätkuvat.

Kalle Eller

KOHALIKU PÄRIMUSE TÄHTSUSEST RAHVUSPARGI TÖÖS

Küllap on tähelepanelikum lugeja varemgi tutvunud infolehe tagakülgedel avaldavate kodukandi legendidega. Nii mõnigi avastab selle alt ehk oma vanaema või ammu kadunud naabrimehe nime. Rahvusparki infoleht avaldab muistendeid, mis on läbi aegade Karula inimestelt kogutud ja Kirjandusmuuseumis talletatud. Seda on tehtud juba alates 1880ndatest aastatest.

Rahvusparki kaitsekorralduskava eeltööde hulgas sai koostatud ka esialgne Karula ala kohta käiv rahvapärime inventuur. Karula on hea näide sellest, kuidas inimene ja loodus koos toimivad. Selle kooselu olemus väljendub kohalikus kombestik, uskumistes, käsitöös, arhitektuuris. Kombed ja uskumised sisaldavad suuresti piiranguid igapäevaelus ja loodusega suhtlemisel. Vanal ajal olid need keelud ja käsud antud põlvest põlve tavaõiguse kaudu. Tänapäeval annab seadusi riik, et aga tulemus oleks kõigile vastuvõetav ja kasulik, on vaja vanarahva juttudest nii mõndagi õppida ja olemasolevat kaitse süsteemi täiendada. Nimelt on rahvusparki ülesanneteks traditsioonilise looduskaitse kõrval ka kohaliku elulaadi säilitamine ja kaitsmine.

Täna infolehes ilmuvad lood Simmu Kerikumäest. Mitmed jutud Simmu Kerikumäelt leitud luudest ja panustest on esmajärjekorras signaal arheoloogidele, aga ka rahvuspark peab oma territooriumil asuvate muististe osas äärmiselt tähelepanelik olema. 1996. aastal kontrollisid arheoloogid Karulas mitmeid rahva seas levinuid senikontrollimata muistendeid, mis seostusid võimaliku matuse või asulakohaga. Simmu Kerikumäelt leiti 13-14. sajandist pärinev matusekoht. Arheoloogid tegid ettepaneku objekt muinsuskaitse alla võtta.

Arheoloogide kontrollimised on aga juhuslikud, muinsuskaitseobjekti staatuse saamine üsna aeglane protsess. Siinkohal tuleb kiirele kaitsele pöörata tähelepanu kohapeal. Nii sai rahvapärime inventuuris soovitatud laiendada Aruküla-Labassaare sihtkaitsevööndit ka praegu

Aruküla piiranguvööndisse kuuluva Simmu Kerikumäele. Et vältida raietöödega kaasnevat pinnasekahjustusi ning säilitada iidse matusepaiga rahu ja väärikus.

Taoline tegevus saab olema kahe-suunaline. Esiteks majandusliku tegevuse piiramine objektidel, nii nagu seda tuleb teha Simmu Kerikumäe puhul. (Ka näiteks Värtemäe kohta on mitu legendi, mäe küljel asuvad terviseallikad – praegune kruusakarjäär mäe terviklikkuse seisukohast lubamatu ja vanad jäljed tuleb ära tasandada.) Teisalt aga on vaja just majanduslikke võtteid kasutades objektide endist seisundit taastada või säilitada. Nt. Istilohu esineva kummituse kodukäimise tõrjeks olevat metsa lõigatud siht. Kuna see kajastab kohalike tõekspidamisi ja kindlat uskumust, on tehtud ettepanek see siht säilitada.

Kõige lihtsam on loomulikult legende rääkida turistidele ekskursioonidel ja panna välja infotahvliite. Nii mõistab külaline Karula elu paremini ja käidud paigad, millega seostub konkreetne pärimus, jäävad kauemaks meelde.

Lisaks proovib park ka oma igapäevategevuses vanarahva uskumusi ja tavasid järgida ning populariseerida. Siia alla kuulub näiteks tähtpäevade pidamine ja vanade võrukeelsete kohanimedega kasutamine.

Kokku sai Kirjandusmuuseumist kopeeritud 120 lugu rahvusparki ala ja selle vahetu naabruse kohta. See ei ole sugugi lõplik arv. Osa muistendest asub erifondis, osa jäi leidmata kehavõitu kartoteekide tõttu. Osa aga polegi kunagi kogutud, vaid siiani kohapeal suust-suhu leviv. Folkloor on liikuv ja pidevalt tekkiv nähtus, seetõttu tulla koguma kindlasti ka saja aasta pärast. Ainult siis ei räägi me enam õpetlikke lugusid esimestest tuletikkudest, vaid ehk sellest, kuidas naabri arvuti server kokku jooksis.

Kärg Kama

JUTUPAUNIK

Simmu kerikumäe lood

Üteldes, et sääl siis oleva keriku ollu Ähijärve pool Arukülän. Na ütlese, et oleva este surnupääluid säält vällä võetu, oleva matuseaseme vai niimuudu. Mikkali onu oli kaivnu esi sääl. (Silla vahtkonna metsavahi onu).

Jutustanud Aliide Mölder, s.1911.

Sääl om viil üks kerik mõtsa sisen - Simmu kerik. Simmu kerikumägi - kutsutakse nii. Üts poisikene kaivse säält pääluid ja sõlgi.

Jutustanud Juhan Nummert, s.1903.